

svjedoče društveni položaj, ukazuju na obrazovna, kulturološka, duhovna postignuća, demistificiraju stereotype, ali svjedoče i integritetnost bosanskog krajolika u globalni islamski kulturno-civilizacijski krug i njegovo posebno mjesto u njemu. Jer, kako drugačije objasniti skončanje “deftera donacija upućenih u dva časna harema” baš u Bosni, i da upravo ovdje doživi svoju znanstvenu valorizaciju i znanstvenu artikulaciju. Sve to ne bi bilo čudno da nije riječ o najstarijem poznatom defteru te vrste koji potječe iz 1617/18. godine. Upravo ta tema ili taj rad otvara ovaj XXXIV broj časopisa *Anali*. Slijede hronološki i tematski vrlo raznolike i zanimljive teme za čiji sadržaj u ovom kraćem osvrtu nema mjesta. No, neka to bude poticaj za čitaoce da dalji hod kroz labirinte povijesnih zanimljivosti najnovijeg broja *Anala* nastave sami. Ovaj broj tematski, vremenski i sadržajno zatvara “Nacionalizacija gradskih vakufa u Gradačcu 1974. godine”. Između ta dva povijesna i prostorna međaša: “dva časna harema 1617/1618”, i “Gradačca 1974” pozicioniraju se i ostali radovi.

Kao i svaki drugi znanstveni časopis, i ovaj donosi obilje zanimljivih sadržaja kojima će se bez ikakve sumnje čitaoci radovati. Ovaj broj još jednom je potvrdio opravdanost njegovog pokretanja, ali i dalekovidnost njegovih osnivača.

Aladin Husić

Kur'an – kosmos (u) riječi

Rifet Šahinović, *U bladovima Kur'ana*, Grafis, Cazin, 2014., 357 str.

Povodom izlaska iz štampe nove knjige mr. Rifeta Šahinovića, *U bladovima Kur'ana*, u recima koji slijede želimo iznijeti nekoliko misli o Kur'anu i njegovom tumačenju.

Ima dosta razloga da se povjeruje u tezu kako je sve što je čovjek na Zemlji napisao, ispjevao, otkrio,

izumio, sagradio samo *čovjekovo tumačenje svijeta*. Ovo implicira da je čovjek sâm po sebi, u antropološkom smislu, i *tumačenjsko biće*. Ljudi kada promatraju stvari i svijet oko sebe, oni ih, na neki svoj i sebi svojstven način, zapravo, *tumače*. Taj *tumačenjski odnos* prema pojavnom svijetu i njegovim manifestacijama pohranjen je u ljudima od njihovih najranijih zemaljskih dana i traje sve do sutona njihovog ovozemaljskog životnog putovanja. Možemo kazati da je *tumačenje* bitna odrednica ljudskoga bića na Zemlji.

Ova *tumačenjska odrednica* čovjeka kao bića doživjela je svoju punu afirmaciju i aktualizaciju u islamu kao vjeri, kulturi, nauci i civilizaciji. Ovu tvrdnju nije teško dokazati. Naime, principijelno govoreći, sâm islam je *tumačenjska vjera*, u smislu da tumači i njime se tumače prethodno objavljene božanske Knjige. Rekli bismo, islam je *svojevrsni komentar (tefsir) njemu prethodećih vjerovjaka*, a unutar islama kao vjere imamo Poslanikove, alejhis-selam, riječi (*hadis*) i postupke (*sunnet*) kao *tumač islama*. Ustvari, cjelokupni njegov plemeniti život bio je i trajno ostao kao najbolji tumač islama (*uswetun haseneh*).

Otuda nam se pitanje *tumačenja Kur'ana* nadaje kao nešto sasvim *prirodno i logično*, jer ono izvire iz same prirode i strukture islama. I, doista, muslimani nikada nisu bili protiv tumačenja Kur'ana. Doduše, u historiji *tefsira* bilježi se da se nekolicina časniha ashaba nakon Poslanikova, alejhis-selam, preseljenja na ahiret, sustegla od bilo kakvog tumačenja, komentiranja ili interpretiranja Kur'ana. Ne ulazeći sada u razloge i opravdanja tog i takvog njihovog postupka, želimo naglasiti da se upravo tada, štaviše i prije polaganja samog Poslanikovog, alejhis-selam, mubarek tijela u njegov mezar, pojavio prvi primjer tumačenja Kur'ana koji nije mogao biti ovjerovljen ili potvrđen Poslanikovim, alejhis-selam, autoritetom. Mislimo na Ebu Bekrovo, neka je Allah njime zadovoljan, citiranje kur'anskog ajeta: *Muhammed je samo poslanik, a i prije njega je bilo poslanika. Pa ako bi on umro ili ubijen*

bio, zar biste se vi nazad vratili?! Onaj ko se nazad vrati, Allahu neće nimalo nauditi, a Allah će nagraditi zahvalne (Ali Imran, 144) – povodom smrti Poslanika, alejhis-selam, kada je znameniti i pravedni Omer ibn el-Hattab odbio povjerovati u to pa je ganutom do bola Omeru, Ebu Bekr, neka je Allah njima zadovoljan, pokazao Poslanikovo, alejhis-selam, mubarek tijelo i proučio ovaj ajet primjenjujući ga kao odgovor na jednu konkretnu životnu situaciju.

Od tada će muslimani u sučeljavanju sa svim životnim pitanjima, izazovima, temama i dilemama tražiti – manje ili više uspješno, što je, pak, posebno pitanje – odgovore u Casnoj Knjizi. Dakako, ovdje ne zaboravljamo činjenicu da je tumačenje Kur'ana započelo samim njegovim objavljivanjem s “plemenitih Visina”, a Poslanik, alejhis-selam, bio je prvi *mubejjin* (objasnitelj) i *mufessir* (komentator) Kur'ana, što mu je naloženo samom Objavom (En-Nahl, 44). To se u tefsirskoj literaturi imenuje kao *tefsirun-nebijj*, Vjerovjesnikov tefsir, koji nam je danas dostupan u autentičnim hadiskim zbirkama i opsežnim tradicionalnim komentarima Kur'ana.

Od tada, zapravo, započinje teći velika *tumačenjska rijeka* Kur'anske riječi s brojnim svojim pritokama i rukavcima pretočena i konkretizirana u posebnu nauku koja se terminološki naziva *tefsir*. *Tefsir* je, u najkraćem, nauka ili, bolje reći, skup nauka o tumačenju ili egzegezi Kur'ana. Ova riječ još označava: akt interpretiranja, interpretaciju, egzegezu, objašnjenje, ali također podrazumijeva i aktualni komentar Kur'ana (npr. kada kažemo tefsir Ibn Kesira ili tefsir Sejjida Qutba).

Tefsirska nauka muslimana s brojnim svojim vrstama, disciplinama i poddisciplinama zasigurno spada u red najrazuđenije i najraskošnije islamske nauke. Ako korpus islamskog prava (šeri'ata) uzmemo kao možda najveći doprinos muslimana općenito svjetskoj kulturi, onda bi na drugom mjestu po doprinosu nesumnjivo mogli staviti višestoljetnu

muslimansku komentatorsku tradiciju Časne Knjige – Kur’ana. Jedan orijentalist je ustvrdio da bi se za puko čitanje dosad napisanih komentara Kur’ana trebalo potrošiti dvije stotine godina fizičkog života!

Zato se bez imalo sumnje može kazati da je Kur’an *najtumačenija Knjiga* u svijetu, ali, istovremeno (i, na neki način, paradoksalno) i *najneprotumačenija Knjiga*. Kao što se kosmos ne može do kraja protumačiti, tako se i Kur’an, kao kosmos u riječi, također ne može do kraja protumačiti. Naime, u prirodi je svih Svetih Knjiga da su one strukturalno višeznačne i, samim time, multiinterpretativne, što i jeste njihova prednost i posebnost budući da im to, između ostaloga, osigurava pravo na univerzalnost, ali za one koji nemaju *predrazumijevanje* (Heidegger), i razlog nesporazuma i pogrešnog shvatanja. Također, Kur’an je, poslije Biblije, i najprevođenija knjiga u svijetu. Ali ako komentare Kur’ana shvatimo i u smislu njegova prijevoda, onda bi za Kur’an mogli reći da je i *najprevođenija knjiga svijeta*.

Poenta koja nam se nadaje glasi: važnost tumačenja Kur’ana nikada ne prestaje. Višetomni i mnogobrojni srednjovjekovni komentari Kur’ana pokazuju i dokazuju da su tadašnji muslimani i njihovi učenjaci ispoljili i oslobodili snažnu *tumačenjsku energiju*, pokazujući time *moć i mogućnost*

tumačenja sebi, ali i drugima, a pokoljenjima muslimana iza sebe ostavili paradigmu dostojnu svakog poštovanja i željenog dosezanja.

Svaka generacija ljudi u Kur’anu pronalazi odgovore za “potrebe (svog) vremena” (M. Abduhu). Pred ljudima je uvijek jedan te isti (*vječni*) Kur’an i on im stalno pritiče i iznova oslovljava svojim neiscrpnim značenjima. Determiniranost vremenom u ljudskom shvatanju i tumačenju Kur’ana ne znači i determiniranost Kur’ana sâmoga. Nijedno vrijeme ne iscrpljuje sva moguća značenja Kur’ana, kao što ih ne iscrpljuje nijedna pravna ili teološka škola unutar islamskog učenja. Različita vremena ponudit će i različita, ali ne i međusobno suprotstavljena, tumačenja Časne Knjige. Uvijek je potrebno imati na umu da je Kur’an vječan (“nestvoreni Božiji Govor”), jer je njegovo porijeklo božansko, a njegovi komentari to nisu, jer su, ipak, ljudsko djelo. Zato se nijedno tumačenje ne može poistovjetiti sa sâmim Kur’anom, pa otuda i potreba da se on kontinuirano tumači u svakom pa tako i u ovom našem vremenu.

No, mnogo je načina na koje Kur’an oslovljava svoje recipijente. *Tefsir* ili njegovo tumačenje samo je jedan od tih načina u kojem zapanjenom i začuđenom ljudskom umu ne ostaje ništa drugo nego da (u) čini svoju *intelektualnu sedždu* pred

objavlivanjem Moćnoga i Silnoga. Tu zapanjenost pred *čudom Kur’ana* svjedoči Objava, priznali su i bića zvana džini (El-Džinn, 1). Drugi načini recepcije Kur’ana uključuju njegovo: učenje, pamćenje, slušanje, gledanje i, ono najvažnije, prakticiranje. I opet, gle čuda – s jedne strane, svi ovi recepcijski planovi izazivaju krajnju čudesnost i nude osjećaje istinske zadivljenosti, duhovnog zadovoljstva, smiraja i smislenosti (za čim je današnji čovjek u alarmantnoj potrazi i potrebi) te, s druge strane, svim muslimanima bez obzira na njihove formalne ovozemne statuse omogućeno je sudjelovanje u nabrojanim planovima posredstvom kojih se privlači svjetlost Kur’ana i izdašno izljevava njegov bereket ili *rubanijet* (F. Vedždi). Stoga, onaj ko ne gaji respekt ili poštovanje prema Kur’ana, lišen je mnogog bereketa u svom životu!

U tom smislu, knjiga Rifeta Šahinovića pod naslovom *U hladovima Kur’ana* afirmira mnoge aspekte u i oko Kur’ana i njegovoga tumačenja na koje smo prethodno koncizno aludirali, a neke od njih i uspješno demonstrira i eksplicira na svoj način. Kao takva, prilog je našoj savremenoj bosanskoj tefsirskoj literaturi. Zato je toplo preporučujem za čitanje svima onima koji poštuju Riječ Božiju i riječ o Riječi Božijoj!

Almir Fatić